

УДК 35.336.711

А. С. Чканкандидат економічних наук, доцент
ДВНЗ “Запорізький національний університет” МОН України**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті досліджено сутність державного регулювання банківського сектора України на основі проведення аналізу теоретичних підходів науковців, визначено його структуру, а також специфічні ознаки. Визначено та узагальнено основні напрями державного регулювання банківського сектора, розглянуто стан рефінансування та регулювання валютного курсу. На основі проведених досліджень розроблено сукупність антикризових інструментів державного регулювання банківського сектора.

Ключові слова: державне регулювання, банківський сектор, Національний банк України, рефінансування, банківський нагляд, банківський контроль.

I. Вступ

Банківський сектор є одним із головних у структурі національного господарства України, основним джерелом інвестування фінансових ресурсів в економіку країни. Його завданням є забезпечення внутрішньогалузевого, міжгалузевого, внутрішньорегіонального та міжрегіонального перерозподілу тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку. За рахунок цього можливим є підвищення конкурентоспроможності національної економіки, забезпечення її довгострокового зростання.

Сучасні реалії ринку (інтернаціоналізація, трансформація глобального банківського сектору, розширення меж діяльності, активізація інвестиційної діяльності, лібералізація руху іноземного капіталу, диверсифікація лідерських позицій банківської діяльності, концентрація міжнародного банківського капіталу) ставлять перед банківськими системами вимоги щодо стійкості, конкурентоспроможності, спроможності інтегруватися в світовий простір. Інтеграція у світовий фінансовий простір вимагає вдосконалення системи законодавчого регулювання банківської діяльності.

Понятійний, термінологічний та організаційний аспекти формування й реалізації державного регулювання банківського сектора досліджували в своїх працях зарубіжні та українські науковці, зокрема: Є. Алісова, А. Бадтєва, Я. Гейвандова, Р. Гриценко, Т. Гудзь, І. Д'яконова, І. Заверуха, К. Івченко, В. Коваленко, М. Коваленко, О. Костюченко, В. Кротюк, Є. Кубко, Т. Латковська, О. Любунь, О. Орлюк, О. Поздняков, А. Селіванова.

Зазначені автори приділяють увагу визначенню сутності поняття “державне регулювання банківського сектора”, систематизують та узагальнюють основні цілі й функції дер-

жавної політики, її основні завдання, визначають інфраструктуру банківського сектора, характер взаємозв'язків між її складовими. Незважаючи на наявність достатньої кількості наукових розробок та публікацій, питання державного регулювання банківського сектора залишається актуальним через постійні зміни, що відбуваються в економіці, активізацію глобалізаційних процесів, поглиблення кризових явищ у різних сферах суспільного життя. Саме це зумовлює важливість та доцільність проведення дослідження, спрямованого на виявлення специфічних аспектів державного регулювання сучасного банківського сектора України.

II. Постановка завдання

Метою статті є визначення та узагальнення складових процесу державного регулювання банківського сектора України в умовах мінливого та нестабільного сучасного середовища.

III. Результати

У загальному вигляді поняття “державне регулювання” можна визначити як економічний метод державного управління, який є системою типових заходів законодавчого й контрольного характеру, що здійснюються відповідними державними органами та громадськими організаціями з метою стабілізації й пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що постійно змінюються [1]. В юридичному контексті це здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві [1].

Загалом різні науковці до тлумачення поняття “державне регулювання банківського сектора” підходять по-різному, виокремлюючи певні аспекти, які викладно в табл. 1.

Визначення поняття “державне регулювання банківського сектора”

Джерело/автор	Визначення
Закон України “Про Національний банк України” (ст. 1)	Одна з функцій НБУ, яка полягає у створенні норм, що регулюють діяльність банків та визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду та відповідальність за порушення банківського законодавства
М. Коваленко	Функція державного управління, комплекс заходів та інструментів з боку органів державної влади із забезпечення ефективного та безпечного функціонування банківської системи, механізм координації проведення реформ цілеспрямованого вдосконалення грошово-кредитної політики й діяльності банків [2]
К. Івченко	Система заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган), шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, які визначають основи банківської системи, регулює напрями діяльності банків, забезпечує їх стабільне функціонування та визначає відповідні заходи впливу в особі відповідних органів на суб’єктів банківської системи [3]
О. Орлюк	Форма державного управління, що становить систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган) забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, а також запобігає дестабілізуючим процесам у банківському секторі [4]
В. Міщенко, А. Яценюк, В. Коваленко, О. Корнєва	Відповідна правова база, тобто закони, що регламентують діяльність банків, а також ухвалення відповідних установ, уповноважених державою, що регламентують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив [5]
О. Хаб’юк	Формування та застосування державою заходів впливу на банківську сферу для досягнення державних цілей (забезпечення грошового обігу, стабільності банківської системи, уникнення монополізації, усунення недоліків міжнародної діяльності банків тощо) [6]

Роль держави в процесах економічного життя досліджували науковці – представники різних епох та часів. Так, в історичному аспекті можна виділити декілька етапів еволюції ролі держави в економіці: держава як орган політичної влади; держава як “нічний сторож”; держава як інструмент макроекономічного регулювання; “соціальна держава”; ефективна держава в умовах глобалізації економіки. Історія становлення незалежності України свідчить про важливість ролі держави, яка виконує регулятивно-контрольні функції.

Еволюція банківського сектора свідчить про існування двох можливих векторів ролі держави в процесі його регулювання:

- прагнення забезпечення стабільності за рахунок створення центрального органу та закріплення за ним регуляторних функцій;
- схильність основних суб’єктів банківського сектора (фінансових посередників) до вільної економічної діяльності, максимізації власної прибутковості та ефективності.

В Україні реалізується перший вектор – створення та функціонування центрального органу – Національного банку України – особливо центрального органу державного управління. НБУ є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису, а у визначених Законом України “Про Національний банк України” випадках – за рахунок Державного бюджету України [7].

Основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити з пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі. Національний банк у межах своїх повноважень сприяє

стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню цінової стабільності. Також банк сприяє дотриманню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цінової стабільності й стабільності банківської системи [7].

Загалом для українського банківського сектора характерними є такі специфічні ознаки [8]:

- дворівнева структура (центральный банк на першому рівні та інші банки);
- централізоване регулювання діяльності кожного банку окремо, а банківського сектора в цілому;
- гнучке поєднання централізованої керівності банківського сектора із збереженням повної економічної незалежності;
- існування загальносистемної розрахункової інфраструктури;
- постійний розвиток, адаптування до зміни економічної ситуації країни, вдосконалення в міру нових вимог ринкової економіки.

Аналізуючи положення нормативно-правових актів у сфері державного регулювання банківського сектора, можна визначити основні напрями його здійснення (табл. 2).

На початку 2014 р. досить гостро у сфері державного регулювання банківського сектора постало питання щодо збереження та подальшого забезпечення його стабільності та стійкості. Відтік депозитів фізичних та юридичних осіб за шість місяців 2014 р. становив 16,1% без урахування ефекту девальвації. Разом з тим окремі банки були змушені підвищувати ставки, намагаючись досягнути нетто-припливу депозитів, що не сприяло нормальному відновленню кредитування. Однак питання залучення депозитів тісно пов’язане з гарантуванням вкладів

фізичних осіб, яке потребує реформування. Загальний обсяг депозитів, які підлягають відшкодуванню Фондом гарантування вкла-

дів у 13 банках, визнаних неплатоспроможними в 2014 р., в середині 2014 р. наблизився до 13 млрд грн [9].

Таблиця 2

Напрями державного регулювання банківського сектора*

Напрями регулювання	Функції
1) банківське регулювання	– розробка й затвердження регулятивних норм щодо забезпечення стабільного, прозорого та безпечного функціонування та розвитку банківського сектора; – проведення ефективної грошово-кредитної політики; – забезпечення конкурентоспроможності окремих банків та банківського сектору в цілому; – регламентація банківської діяльності
2) банківський нагляд	– нагляд за дотриманням положень нормативно-правових актів усіх учасників банківського сектора; – організація захисту кредиторів та вкладників; – виявлення банківських ризиків та здійснення превентивних заходів щодо недопущення банківських криз; – підтримання стабільності на грошово-кредитному ринку
3) банківський контроль	– проведення контролю за дотримання положень законодавства; – ревізія використання державних коштів, що спрямовані на рекапіталізацію та рефінансування проблемних банків; – отримання компенсацій за завдання шкоди вкладникам, банкам, державі

* Узагальнено з використанням [2].

Через зазначені причини важливого значення набуло застосування такого важеля державного регулювання банківського сектора, як рефінансування, метою яко-

го є регулювання ліквідності банків. Так, упродовж першого півріччя 2014 р. рефінансування вітчизняних банків відбувалося тричі (табл. 3).

Таблиця 3*

Рефінансування банків України, млн грн

Банк	13.01.2014 р.	31.03.2014 р.	07.04.2014 р.	Зміни з 13.01 по 07.04.2014 р.
Всього	67791	96684	101674	33883
Зокрема:				
Приватбанк	3742	12835	15355	11883
Ощадбанк	19992	26044	26634	6642
Дельта Банк	5138	9266	9243	3925
Брокбізнесбанк	963	2954	2954	1991
VAB-банк	0	937	1937	1937
Фінанси та кредит	3693	4849	5249	1556
Надра	7100	7100	8182	1082
Райффайзен банк Аваль	300	900	900	600
Укрсоцбанк	194	940	540	346
Укрсиббанк	0	100	100	100
ВТБ Банк	0	223	223	223
Альфа банк	0	114	109	109
Промінвестбанк	1500	1560	1560	60

* Джерело [10].

Незважаючи на проведення комплексу заходів щодо забезпечення ліквідності вітчизняних банків, за 11 місяців 2014 р. було прийнято рішення про ліквідацію 13 банків Київської, Волинської, Донецької, Полтавської, Одеської та Харківської областей [11]:

- ПАТ КБ “ДАНІЕЛЬ” (Постанова № 217 від 15.04.2014 р.);
- ПАТ “БРОКБІЗНЕСБАНК” (Постанова № 339 від 10.06.2014 р.);
- ПАТ “БАНК ФОРУМ” (Постанова № 355 від 13.06.2014 р.);
- ПАТ КБ “ІНТЕРБАНК” (Постанова № 432 від 22.07.2014 р.);
- ПАТ “СТАРОКИЇВСЬКИЙ БАНК” (Постанова № 563 від 11.09.2014 р.);
- ПАТ “ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ГАЗОВИЙ БАНК” (Постанова № 725 від 17.11.2014 р.);
- ПАТ “Західкомбанк” (Постанова № 433 від 22.07.2014 р.);

- ПАБ КБ “ПРОМЕКОНОМБАНК” (Постанова № 552 від 05.09.2014 р.);
- ПАТ КБ “ПІВДЕНКОМБАНК” (Постанова № 598 від 24.09.2014 р.);
- ПАТ КБ “УКРАЇНСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ СВІТ” (Постанова № 717 від 10.11.2014 р.);
- ПАТ “АВТОКРАЗБАНК” (Постанова № 537 від 28.08.2014 р.);
- ПАТ “РЕАЛ БАНК” (Постанова № 295 від 21.05.2014 р.);
- ПАТ БАНК “МЕРКУРІЙ” (Постанова № 340 від 10.06.2014 р.).

Неефективною впродовж поточного 2014 р. виявилася державна політика не тільки щодо забезпечення стійкості українських банків, а й щодо проведення валютної політики. Протягом семи місяців (з січня по липень) 2014 р. відбулося підвищення валютного курсу на 40% (з 8,44 грн до 11,91 грн за дол. США) [12]. У майбутньому експертами

передбачається подальше підвищення курсу та знецінення вітчизняної валюти.

Зважаючи на викладене вище, стає зрозумілим, що наразі вітчизняний банківський сектор опинився на порозі кризи. Саме тому державне регулювання має бути більшою

мірою орієнтоване на вихід з існуючого становища, недопущення поглиблення кризи, тобто на реалізацію не стільки контролюючих та наглядових функцій, скільки на реалізацію сукупності антикризових заходів (рис. 1).

Рис. 1. Антикризові інструменти державного регулювання банківського сектора*
* власна розробка автора

Одночасно із цим представникам державних органів слід звернути увагу на такі аспекти: досягнення фінансової стабільності в банківському секторі з метою відновлення довіри та впевненості в українських банках; підтримка кредитування банками, що дало б новий імпульс усе ще нестійкому відновленню економіки. Суттєве значення має також активізація взаємодії з міжнародними фінансовими інститутами. Першим позитивним кроком у цьому напрямі є започаткування дворічної програми “стенд-бай” для України обсягом 17,01 млрд дол. США (800% квоти) з негайним наданням 3,19 млрд дол. [13]. Крім цього, наявною є також програма від Світового банку, зокрема, для підтримки Фонду гарантування вкладів [14].

IV. Висновки

Відповідно до позиції державного регулювання банківський сектор України є динамічною, цілеспрямованою системою, яка характеризується наявністю значної кількості елементів, що виконують різні функції та мають багаторівневу ієрархічну структуру. Провідною метою державного регулювання є сприяння макроекономічній стабільності та забезпечення високого рівня життя населення. З метою підвищення конкурентоспроможності банківської системи необхідним є поєднання сприятливих екзогенних та ендогенних факторів, які б разом створили певне позитивне середовище для функціонування й успішної діяльності банківського сектора України.

Список використаної літератури

1. Плотнікова М. В. Підходи до визначення поняття державне регулювання діяльності банків України [Електронний ресурс] / М. В. Плотнікова // Правовий вісник Україн-

ської академії банківської справи. Науково-практичний журнал. – 2011. – № 1(30). – Режим доступу: http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_CPD/Plotnikova_s_011.pdf.

2. Коваленко М. М. Сутність і складові механізми державного регулювання банківського сектора економіки [Електронний ресурс] / М. М. Коваленко // Теорія та практика державного управління. – 2011. – № 2 (33). – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-2/doc/2/05.pdf>.
3. Івченко К. А. Шляхи вдосконалення банківського законодавства України / К. А. Івченко // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 49. – С. 237–245.
4. Орлюк О. П. Банківське право : навч. посіб. / О. П. Орлюк. – Київ : ЮрінкомІнтер, 2004. – 376 с.
5. Міщенко В. І. Банківський нагляд : навч. посіб. / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Коренева. – Київ : Знання, 2004. – 406 с.
6. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : ОІППО ; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 260 с.
7. Правовий статус та функції Національного банку України [Електронний ресурс] // Національний банк України: офіційне Інтернет-представництво. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36081.
8. Коваленко М. М. Державне регулювання банківського сектору економіки / М. М. Коваленко // Державне управління та місце самоврядування : зб. наук. праць. – 2011. – № 2(19). – Режим доступу: <http://>

- www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02%289%29/11kmmseu.pdf.
9. Демків М. Невирішені питання банківського сектору [Електронний ресурс] / Михайло Демків // Forbes Україна. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/opinions/1375925-nevirisheni-pitannya-bankivskogo-sektoru>.
 10. Найем М. Кого рефінансує НБУ при новій влади [Електронний ресурс] / Мустафа Найем // Українська правда. Блоги. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/nayem/5379bed49381e/>.
 11. Перелік банків України, які знаходяться на ліквідації [Електронний ресурс] // Національний банк України: офіційне Інтернет-представництво. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75473.
 12. Межбанковские курсы валют. Динамика изменения курса USD (доллар США) [Электронный ресурс] // Минфин: финансовый портал. – Режим доступа: <http://index.minfin.com.ua/chart/?10>.
 13. Рада МВФ затвердила програму “стенд-бай” для України на \$17 млрд [Електронний ресурс] // УНІАН: інформаційне агентство. – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/finance/913650-rada-mvf-zatverdila-programu-stend-bay-dlya-ukrajini-na-17-mlrd.html>.
 14. Голова НБУ: Україна має безпрецедентну фінансову підтримку [Електронний ресурс] // Українська правда. Економічна правда. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2014/10/17/499010/>.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2014.

Чкан А. С. Государственное регулирование банковского сектора Украины: состояние, проблемы и перспективы

В статье исследована сущность государственного регулирования банковского сектора Украины на основе анализа теоретических подходов ученых, определена его структура, а также специфические черты. Определены и обобщены основные направления государственного регулирования банковского сектора, рассмотрено состояние рефинансирования и регулирования валютного курса. На основе проведенных исследований разработаны антикризисные инструменты государственного регулирования банковского сектора.

Ключевые слова: государственное регулирование, банковский сектор, Национальный банк Украины, рефинансирование, банковский надзор, банковский контроль.

Chkan A. State Regulation of Banking Sector of Ukraine: Current Situation, Problems and Perspectives

The analysis of theoretical approaches has created the basis of the research of the term “state regulation of the banking sector” which means the form of state management with its system of measures of providing stable and safe functioning of a bank using the intermediation of the Central bank. The author describes the structure of state regulation of the banking sector, its characteristic features, the main being its two-level structure, flexible combination of central regulation and independence, common settlement infrastructure, sustainable development, adaptability. It is noted in the article that there is the single specialized subject of financial market that manages the banking sector – the National Bank of Ukraine.

The author defines and generalizes the main directions of state regulation in the banking sector (banking regulation, banking supervision, banking control). The main measures of regulation of the banking sector, namely refinancing and currency rate regulation have been analyzed. The author has systemized the information on the banks subjected to refinancing in the first two quarters of 2014 and those that undergo the procedure of liquidation. The dynamics of the currency rate has been studied. It has been determined that the state regulation of the banking sector in Ukraine is not efficient, the banking sector being in crisis. Based upon this the conclusion about the necessity of performing complex measures aimed at overcoming the existing banking crisis, avoiding its deepening has been made. The author has developed the system of anti-crisis instruments (financial, operational, functional) of state regulation of the banking crisis.

Key words: state regulation, banking sector, National Bank of Ukraine, refinancing, banking supervision, banking control.